

εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὁ συγγραφεὺς συνήγαγεν ὅτι καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παρεχόμεναι σχετικαὶ πληροφορίες παρέχονται κυρίως ἐκ τῆς συλλογῆς λαϊκῶν δοξασιῶν, σπανίως δὲ αὐταὶ ἐπικουροῦνται μὲ παρατηρήσεις ἰδίας τῶν συγγραφέων. Σημειώνει ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς ὅτι μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ συγγραφεῖς ἀποφεύγουν νὰ μνημονεύουν τοιαύτας δοξασίας, ἀναμικτους συνήθως πρὸς μαγικὰς ἀντιλήψεις, διότι ἐθεωροῦντο ὡς εἰδωλολατρικῆς πίστεως κατάλοιπα, οὐχ ἦττον ὅμως εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς ἀπαντῶνται κατεσπαρμέναι πληροφορίες ἀφορῶσαι εἰς λαϊκὰς περὶ τοῦ καιροῦ προγνώσεις.

Ὡς πρὸς τὴν συλλογὴν τῶν περὶ προγνώσεως καιροῦ πληροφοριῶν ὁ σ. σημειώνει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ὅτι ὁ παλαιότερον συγκεντρώσας τοιαύτας παρατηρήσεις ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοτέλης, συνέχισε δὲ τὸ ἔργον του ὁ μαθητὴς του Θεόφραστος καὶ διάφοροι ἐρευνηταὶ τῆς Ἑλληνιστικῆς περιόδου, ἀλλὰ καὶ κατὰ καιροὺς πολλοὶ συγγραφεῖς παρέχουν ἐγκατασπάρτους λαϊκὰς περὶ τοῦ θέματος πληροφορίες.

Ἐπίσης παρέχει τὴν πληροφορίαν ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἐπὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κυρίως ἐποχῆς, ὅτε ἡ ἐπιμιξία τῶν λαῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἦτο ζωηρά, ἐγένετο διασταύρωσις πλείστων λαϊκῶν δοξασιῶν μεταξύ τῶν λαῶν τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ κατόπιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἀστρολογία καὶ ἡ μαγεία τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐπηρέασαν ζωηρῶς τοὺς λοιποὺς ὑπηκόους τοῦ ἀχανοῦς κράτους. Αὐταὶ αἱ ἀνάμεικτοι παλαιαὶ δοξασίαι συμπληρούμεναι μὲ νεωτέρας παρατηρήσεις ἔχουν φθάσει κατὰ παράδοσιν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ἡ ἐρμηνεία τῶν σημερινῶν λαϊκῶν δοξασιῶν θὰ εἶναι ἑλλιπὴς καὶ πλημμελὴς, ἐὰν αὐταὶ δὲν παραβληθοῦν καὶ δὲν συγκριθοῦν πρὸς τὰς παλαιότερας μαρτυρίας περὶ αὐτῶν ἀμέσους ἢ ἐμμέσους.

Ἡ ἀρτία διαπραγματεύσεις τοῦ θέματος καὶ ἡ πλήρης βιβλιογραφία ἐπικουροῦνται διὰ τῆς παραθέσεως καὶ δύο λεπτομερεστάτων πινάκων, τῶν λέξεων καὶ πραγμάτων καθὼς καὶ τῶν τοπωνυμίων, δι' ὧν ἡ χρησιμοποίησις τοῦ βιβλίου γίνεται εὐχερεστέρα.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* *

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΨΑΡΙΑΝΟΥ, Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης, **Ἑκκλησιαστικὰ Βυζαντινὰ ἐμβατήρια** (τὸν ἥλιον κρύψαντα), Ἐν Ἀθήναις 1966, Σχ. 8 Μ, σελ. 30.

Αἱ παλαιαὶ ἱεραὶ παρακελεύσεις τοῦ αἰνεῖν τὸν Κύριον ἐν χορδαῖς, τυμπάνῳ, κιθάρᾳ, ὄργάνῳ καὶ δεκαχόρδῳ ψαλτηρίῳ δὲν ἴσχυσαν νὰ πείσουν τοὺς πιστοὺς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας νὰ καθιερώσουν τὴν χρῆσιν μουσικῶν ὀργάνων ἐν τοῖς ναοῖς κατὰ τὴν θείαν λατρείαν, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συνέβη μὲ τοὺς πιστοὺς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἡ λατρεία ἦτο ἀείποτε ἄσματικὴ, χαρακτηριζομένη ὡς ψ α λ μ φ δ ί α, ἦτοι μέλος ἐκκλησιαστικὸν ἱερατικοῦ χαρακτῆρος, διακρινόμενον σαφῶς καὶ αὐστηρῶς ἀπὸ τοῦ κοσμικοῦ ἄσματος. Ἡ αὐστηρὰ μορφή τῆς ὀρθοδόξου ψαλμωδίας καλεῖται βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ δεσπόζει εἰς τοὺς ναοὺς ἐπὶ αἰῶνας. Ἀπόπειραι νὰ τροποποιηθῇ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ εἰς τοὺς ναοὺς διὰ τετραφωνιῶν δὲν ἠυδοκίμησαν, ἐλάχισται δὲ εἶναι αἱ προσπάθειαι τῆς εἰσαγωγῆς ἑνοργάνου μουσικῆς ἐν τῇ λατρείᾳ ἐντὸς τῶν ναῶν. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ναῶν κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς ἤρχισε νὰ γίνεται ἀποδεκτὴ ἡ ἑνοργανοῦ μουσικὴ, ἰδίως κατὰ τὰς κηδεῖας. Μήπως ὅμως εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ μελετήσωμεν προσεκτικώτερον τὴν δυνατότητα τῆς χρησιμοποίησεως ἐν τινι μέτρῳ καὶ τῆς ἑνοργάνου μουσικῆς εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ ναοῦ πάντοτε λατρείαν ; Αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τὸ θιγόμενον εἰς τὴν προκειμένην μελέτην.

Πᾶς τις ἀντιλαμβάνεται πόσον δυσχερὲς εἶναι νὰ προτείνῃ καὶ μικρὰν τινα ἀκόμη ἀλλαγὴν ἐπὶ ἐνὸς θρησκευτικοῦ θέματος, ὡς ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ, ἥτις ἀκολουθεῖ παράδοσιν καθωρισμένην ἀπὸ εἴκοσιν αἰῶνων, παρ' ὅτι τὸ θέμα τοῦτο διὰ τῶν ἀπὸ μακρῶν δεκαετηρίδων σημειουμένων καινοτομιῶν καὶ ἀμφισβητήσεων προσφέρεται ἄριστα πρὸς συζήτησιν. Ἔτι δὲ δύσκολον εἶναι νὰ διατυπώσῃ τις ἔγκυρον γνώμην, ἂν δὲν εἶναι τέλειος γνώστης τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς μακροτάτης ἐξελιξεῶς της καὶ δὲν κατέχῃ τὴν ἀτέρμονα περὶ τοῦ θέματος βιβλιογραφίαν. Δηλίου δεῖται τὸ θέμα κολυμβητοῦ.

Ὅμως ὁ Σεβασμιώτατος συγγραφεὺς, ἱεραρχικὸν ἀνάστημα πρώτου μεγέθους καὶ εὐφημότατα γνωστὸς εἰς τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα διὰ τὴν εὐρυτάτην καὶ βαθυτάτην αὐτοῦ μόρφωσιν καὶ λογιότητα, κατέχει ὅλα τὰ ἐφόδια διὰ τὴν διερεύνησιν τοῦ ζητήματος. Δεινὸς μουσικολόγος καὶ κάτοχος τῆς ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ὅσον ἐλάχιστοι, συγγραφεὺς περιφήμου μελέτης περὶ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, καταχωρισθείσης γερμανιστὶ εἰς τὸ συνθετικὸν ἔργον DIE KIRCHEN DER WELT, τόμ. I, μέρ. 2. Die Orthodoxe Kirche in griechischen Sicht, σελ. 155—174, Stuttgart 1960, εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐνδεδειγμένος νὰ ἐκφέρῃ γνώμην ἐπὶ τοῦ προκειμένου, δυναμένην νὰ προαγάγῃ τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ κατὰ τρόπον σύμφωνον καὶ πρὸς τὰς ὀρθοδόξους ἀντιλήψεις καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς μας παραδόσεως.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐν ἐπικεφαλίδι μελέτης ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ θέματος τῆς χρησιμοποίησεως ἑνοργάνου μουσικῆς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ λατρείᾳ ἐκτὸς τῶν ναῶν—ἐντὸς τῶν ναῶν ἀποκλείεται τοῦτο ἀπολύτως—παρατηρεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1857, ὅτε κατὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἐπαιάνιζον τρεῖς στρατιωτικαὶ μουσικαί, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ἐπεκράτησε βαθμηδὸν ἡ συνήθεια νὰ γίνεται χρῆσις μουσικῶν ὀργάνων κατὰ τὰς κηδεῖας ἐπισήμων ἀνδρῶν, τὴν περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου καὶ τὰς πανηγύρεις τῶν

ναῶν. Σημειοῖ ὅμως καὶ τὰς ἀντιδράσεις μερίδος τῆς κοινῆς γνώμης κατὰ τῆς διὰ τοῦ τρόπου τούτου διεισδύσεως κοσμικῶν μελωδιῶν εἰς τελετὰς θρησκευτικοῦ χαρακτήρος.

Ὁ συγγραφεὺς ἀντιμετωπίζων τὰς ἐπιβληθείσας νέας τάσεις ἐπιζητεῖ νὰ τὰς χαλιναγωγῆσιν κατευθύνων αὐτὰς ὅσον ἔνεστιν εἰς τὸν δρόμον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας παραδόσεως καὶ καθιστῶν αὐτὰς παιδευτικὸν παράγοντα. Καὶ ὅτε τῷ 1955 ὁ ἀείμνηστος ἀρχιεπίσκοπος Σπυριδῶν ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης κατήρτισεν ἐπιτροπὴν πρὸς μελέτην τοῦ κατὰ πόσον εἶναι δυνατὴ ἡ ἑναρμόνισις καὶ ἐνοργάνωσις ἱεροπρεπῶν καὶ ἀρχαιοπρεπῶν μελωδιῶν, ἵνα παιανίζωνται κατὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου, ἐν στάσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν στάσεων τοῦ Ἐπιταφίου καθὼς καὶ ἐν κινήσει, ὁ συγγραφεὺς, ὡς Ἐπίσκοπος τότε Ρωγῶν, ἐνετάλη νὰ συνεργασθῆ μετὰ τὴν ἐξ Ἀρχιμουσικῶν Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλλήλων ἐκκλησιαστικῶν μελῶν πρὸς καταρτισμὸν τῶν θρησκευτικῶν ἐμβατηρίων. Ἐκ τῆς συνεργασίας ἐκείνης προῆλθεν ἐν ἐκκλησιαστικὸν ἐμβατήριον ὅπερ ἐπαιανίσθη ἐν στάσει κατὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν τῷ 1955. Ἐκδημήσαντος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σπυριδῶνος τῷ 1956 ἡ προσπάθεια ἐγκατελείφθη. Ὅμως τῷ 1957 τοῦ συγγραφέως ἐγκατασταθέντος ἐν Κοζάνῃ, ἐνὸς δὲ τῶν ἀρχιμουσικῶν ὑπηρετοῦντος ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ἡ προσπάθεια συνεχίσθη καὶ συνετέθησαν ἕτερα δύο ἐμβατήρια ἐκκλησιαστικά. Ἐκτοτε τὰ τρία ταῦτα ἐμβατήρια παιανιζόμενα ἐν κινήσει κατὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου ἐν Κοζάνῃ ἐσημείωσεν πλήρη ἐπιτυχίαν καὶ εἰς τὸ ἄκουσμα καὶ εἰς τὸν βηματισμὸν καὶ ὡς τονίζεται ἐν τῇ μελέτῃ: «Ἡ ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἀντήχησις τῶν ἑλληνικῶν δωρικῶν μελωδιῶν, ἀναμειγμένων μετὰ τῶν ἐξοδίων ἤχων τῶν κωδῶνων, δημιουργεῖ ὑποβλητικωτάτην ἱερὰν ἀτμοσφαιραν ἐν τῷ ὡς τὰ πολλὰ ἀδιαφθόρῳ εἰσέτι ἐπαρχιακῶ ἑλληνικῶ καὶ ὀρθόδοξῳ περιβάλλοντι καὶ προκαλεῖ βαθυτάτην κατάνυξιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν, οἵτινες ἔμαθον νὰ χαίρωνται ἑλληνοπρεπῶς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν των».

Εἰς τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου καταχωρίζεται ἡ εἰς σύγχρονα μουσικὰ μέτρα καταγραφὴ τῶν τριῶν μνημονευθέντων βυζαντινῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐμβατηρίων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύνανται ταῦτα νὰ ἐκτελεσθοῦν ὑπὸ οἰασδήποτε ὀρχήστρας, ἐν ᾗ περιπτώσει ἀρχιερεῖς ἤθελον κρίνει σκόπιμον νὰ ἐντείνουσι ἔτι μᾶλλον τὴν συγκίνησιν τῶν πιστῶν κατὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου. Ἡ δὲ συγκίνησις αὕτη θὰ εἶναι γνησία διὰ πατροπαραδότου ἑλληνοχριστιανικοῦ μέλους, ἐντὸς τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς παραδόσεως κειμένου καὶ μακρὰν πάσης δυτικῆς ἢ κοσμικῆς ἐπιδράσεως. Ἐδῶ μάλιστα ἀκριβῶς, εἰς τὴν προφύλαξιν τοῦ πατροπαραδότου μέλους ἀπὸ τῶν ὀθνείων μουσικῶν ἐπιδράσεων, ἐγκεῖται καὶ ἡ μεγάλη ἀξία τῆς προσφορᾶς τῶν εἰσαγαγόντων τὴν μουσικὴν τῶν τριῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐμβατηρίων, οἵτινες διεφύλαξαν τὴν συμβουλὴν τοῦ Πλάτωνος πρὸς τοὺς νομοθέτας, νὰ προσέχουσι ὅπως μὴ μετακινῶνται καὶ διαφθεῖρωνται οἱ τρόποι μουσικῆς, διότι «μάλιστα καταδύεται εἰς τὸ ἐντὸς τῆς ψυχῆς ὁ τε ρυθμὸς καὶ ἁρμονία καὶ ἔρρωμενέστατα ἄπτεται αὐτῆς φέροντα τὴν εὐσχημοσύνην».

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ